

MDH DAVLATLARIDA O'LCHASHLAR BIRLILIGINI TA'MINLASH TIZIMI

Abdiraximov Shaxzod Abdisamad o'g'li

Islom Karimov Nomidagi

Toshkent Davlat Texnika Universiteti

“Elektronika va avtomatika muhandisligi” fakulteti

“Metrologiya, texnik jihatdan tartibga solish,

standartlashtirish va sertifikatlashtirish” kafedrası

70710802- “Metrologiya, standartlashtirish va sifatni boshqarish”

mutaxassisligi 48M-24 “MSSB” guruh magistranti

Abdiraximovshaxzod007@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) davlatlarida o'lchashlar birliligini ta'minlash tizimining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda xalqaro metrologik talablar bilan integratsiyalashuv jarayonlari tahlil qilingan. Shuningdek, Rossiya, Belarus, Qozog'iston va O'zbekiston misolida milliy metrologik tizimlarning o'ziga xos jihatlari ko'rib chiqilgan hamda xalqaro qonuniy metrologiya tashkiloti hujjatlarini joriy etish istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: metrologiya, o'lchashlar birliligi, MDH davlatlari, MO3M, OIML, standartlashtirish, sertifikatlashtirish, akkreditatsiya, xalqaro integratsiya.

KIRISH

Globalashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro savdo aloqalarining kengayishi hamda ishlab chiqarish tizimlarining modernizatsiyalashuvi o'lchashlar aniqligi va ishonchliligini ta'minlash masalasini dolzarb vazifalardan biriga aylantirdi. Ayniqsa, sanoat, energetika, farmatsevtika, tibbiyot, qurilish va savdo sohalarida o'lchash natijalarining yagona mezonlar asosida olib borilishi iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim omil hisoblanadi.

MDH — Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi — 1991-yilda sobiq Sovet Ittifoqi parchalangandan keyin tashkil etilgan davlatlararo hamkorlik tashkiloti bo'lib, iqtisodiy, siyosiy, texnik, transport, xavfsizlik va metrologiya sohalarida hamkorlik qilish maqsadida tuzilgan. Sobiq Sovet Ittifoqi respublikalari o'rtasida iqtisodiy, texnik va ilmiy hamkorlikni rivojlantirish maqsadida tashkil etilgan davlatlararo tuzilma bo'lib, metrologiya sohasida ham yagona yondashuvlarni shakllantirishga xizmat qiladi. O'lchashlar birliligini ta'minlash tizimi davlat miqyosida metrologik nazoratni tashkil etish, o'lchash vositalarining aniqligini tekshirish hamda xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlashga xizmat qiladi. MDH davlatlarida ushbu tizim sobiq ittifoq

davridan shakllangan metrologik infratuzilmaga tayangan holda rivojlanib kelmoqda. Biroq zamonaviy iqtisodiy integratsiya sharoitida milliy tizimlarni xalqaro talablar, xususan MO3M (OIML) tavsiyalari asosida takomillashtirish zarurati yuzaga kelmoqda.

MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR

MDH davlatlarida metrologik tizimning shakllanishi-MDH davlatlarida o'lchashlar birliligini ta'minlash tizimi sobiq Sovet Ittifoqi davrida shakllangan yagona standartlashtirish va metrologik nazorat tizimiga asoslanadi. Mustaqillikdan so'ng har bir davlat milliy metrologiya tizimini yaratishga kirishgan bo'lsa-da, davlatlararo hamkorlik saqlanib qoldi.

- Евро-Азиатское сотрудничество государственных метрологических учреждений (КОOMET) (COOMET) — MDH va Yevro-Osiyo hududidagi davlat metrologiya institutlari hamkorlik tashkiloti. U metrologiya sohasida hamkorlik, etalonlarni solishtirish, xalqaro tan olish va standartlarni uyg'unlashtirish bilan shug'ullanadi.
- Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации (МГС) — MDH davlatlari o'rtasida standartlashtirish, metrologiya va sertifikatlashtirish masalalarini muvofiqlashtiradi. Aynan shu tuzilma davlatlararo ГОСТ standartlarini ishlab chiqish va qabul qilishda muhim rol o'ynaydi.
- International Organization of Legal Metrology (MO3M/OIML) — qonuniy metrologiya bo'yicha xalqaro tavsiyalar ishlab chiqadi.
- International Bureau of Weights and Measures — o'lchov birliklari va xalqaro etalonlar tizimini boshqaradi.

Bugungi kunda MDH davlatlari o'rtasida metrologiya sohasidagi hamkorlik davlatlararo standartlar (ГОСТ), texnik reglamentlar va o'zaro tan olish mexanizmlari orqali amalga oshiriladi. Mazkur tizim mahsulot sifatini baholash, texnik xavfsizlikni ta'minlash hamda savdodagi texnik to'siqlarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Rossiya Federatsiyasida metrologiya tizimi yuqori darajada rivojlangan bo'lib, davlat metrologik nazorati keng qamrovli infratuzilmaga ega. Rossiya xalqaro metrologik tashkilotlar bilan faol hamkorlik olib boradi va ko'plab MO3M tavsiyalarini milliy standart sifatida qabul qilgan.

Belarus Respublikasida metrologik nazorat tizimi markazlashtirilgan shaklda tashkil etilgan bo'lib, standartlashtirish va akkreditatsiya jarayonlari davlat tomonidan muvofiqlashtiriladi. Bu esa o'lchash vositalarining yagona talablar asosida baholanishini ta'minlaydi.

Qozog'istonda metrologiya tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish bo'yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda.

Ayniqsa, laboratoriyalarni xalqaro akkreditatsiyadan o'tkazish va zamonaviy sinov bazalarini yaratish ustuvor yo'nalishlardan hisoblanadi.

O'zbekistonda esa so'nggi yillarda metrologiya tizimini isloh qilish bo'yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Milliy metrologiya instituti faoliyati takomillashtirildi, akkreditatsiya tizimi xalqaro talablarga moslashtirilmoqda.

O'lchashlar birliligini ta'minlash mexanizmlari

MDH davlatlarida o'lchashlar birliligini ta'minlash bir necha muhim yo'nalishlar orqali amalga oshiriladi:

- Davlat metrologik nazorati – o'lchash vositalarini tekshirish, qiyoslash va sertifikatlashtirish ishlari amalga oshiriladi.
- Standartlashtirish tizimi – davlatlararo standartlar va texnik reglamentlar asosida yagona talablar shakllantiriladi.
- Akkreditatsiya tizimi – laboratoriyalar va sinov markazlari xalqaro mezonlarga muvofiq baholanadi.
- Xalqaro integratsiya – MO3M, ISO va IEC kabi xalqaro tashkilotlarning normativ hujjatlari bosqichma-bosqich joriy etiladi.

Mazkur mexanizmlar o'lchash natijalarining ishonchliligini ta'minlash bilan bir qatorda xalqaro savdo jarayonlarida mahsulotlarning tan olinishi uchun ham muhim hisoblanadi.

Shunga qaramay, MDH davlatlarida o'lchashlar birliligini ta'minlash tizimida ayrim muammolar mavjud. Xususan:

- normativ bazaning ayrim holatlarda eskirganligi;
- laboratoriya jihozlarning yetarli emasligi;
- yuqori malakali mutaxassislar tanqisligi;
- xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka moslashtirishdagi murakkabliklar.

Kelgusida ushbu muammolarni bartaraf etish uchun xalqaro hamkorlikni kengaytirish, zamonaviy laboratoriyalar tashkil etish, metrologiya sohasida kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish hamda MO3M tavsiyalarini tezkor joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) davlatlarida o'lchashlar birliligini ta'minlash tizimi iqtisodiy rivojlanish, mahsulot sifati va xavfsizligini kafolatlash hamda xalqaro savdo munosabatlarini samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tizim sobiq ittifoq davrida shakllangan yagona metrologik infratuzilmaga asoslangan bo'lsa-da, bugungi kunda har bir davlat milliy manfaatlardan kelib chiqib, uni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish yo'lidan bormoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, MDH davlatlarida metrologiya tizimini rivojlantirishda davlat metrologik nazorati, standartlashtirish, akkreditatsiya va sertifikatlashtirish mexanizmlari muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, davlatlararo standartlar (ГОСТ), xalqaro qonuniy metrologiya tashkiloti — MO3M (OIML) tavsiyalari hamda xalqaro etalon tizimlari asosida faoliyat yuritish, o'lchash natijalarining ishonchliligini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Kelgusida MDH davlatlarida o'lchashlar birliligini ta'minlash tizimini yanada rivojlantirish uchun xalqaro metrologik tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish, MO3M hujjatlarini milliy amaliyotga keng joriy etish hamda raqamli metrologiya elementlarini rivojlantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bu esa mahsulotlarning xalqaro bozorda raqobatbardoshligini oshirish, texnik to'siqlarni kamaytirish va iqtisodiy integratsiyani yanada mustahkamlashga xizmat qiladi. MDH davlatlarida o'lchashlar birliligini ta'minlash tizimi iqtisodiy xavfsizlik, mahsulot sifati va xalqaro savdo samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Mazkur tizimni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish, ayniqsa MO3M hujjatlarini amaliyotga keng joriy etish metrologiya sohasining rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. International Organization of Legal Metrology. OIML Recommendations and Documents. Paris, France.
2. International Bureau of Weights and Measures. The International System of Units (SI). Sèvres, France.
3. O'zbekiston Respublikasining "Metrologiya to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent.
4. O'zbekiston Respublikasining "Texnik jihatdan tartibga solish to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent.
5. ГОСТ ISO/IEC 17025. Sinov va kalibrlash laboratoriyalarining kompetentligiga qo'yiladigan umumiy talablar.
6. Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации. Нормативные документы в области метрологии и стандартизации стран СНГ. — Москва.
7. Евро-Азиатское сотрудничество государственных метрологических учреждений (КОOMET). Документы по обеспечению единства измерений. — Москва.
8. Сергеев А.Г., Латышев М.В. Метрология, стандартизация и сертификация. — Москва.